

a mennyek mennyének kapuit előttünk! — Gizella arcát dicsfény látszék körül sugározni.³

Láza szünni kezdett halkkal, lehelete csöndesebb lön, a lobogó tűz szemeiben gyöngéd lánggá olvada, s álom nehezkedék szemeire. Margit néma tünődésben ült mellette. Egy kép terjed előtte, s lefejlődésben látta egy rajzot, s képzete népesíté azt, s mindenütt magát látta, mint jóltevő tündért, — s komolyan látá magát s némán. Csak olykor villant örömsugár szét arcán, s az örömsugárt nem az ő ege lövelé körüle.

— Igen, — mond Margit, s gyengéd csókot nyoma újra a Gizella homlokára — teljesülni fog álmaid, ha teljesülhetők! s én élni fogok nem gyáva panaszok közt, nem utálva az életet, bár reményfosztva s képzelt egemből kirekesztve! — folytatá mély sóhajjal, — élni s munkálni, míg dobog ez a szív; míg hat, szól, izgat a lélek keblemben.

CSETÁTYE BOLI.

Mi az újság?
Victor Hugo.

Ha Péter egyházát Rómában vagy a westminsterit Londonban, tekinti a szem: bámulva hódol az emberi kéz, az emberi elme műveinek. Óriási boltozatok, roppant s mégis karcsú oszlopokon nehezkedve, az ájtatosságra hevítő szent homály belől, a bámulatos méltóság, a bátor emelkedés külről, az építészet nagy-szerű fogásaiban a lelket emelik, az ember kevélyebbé lesz, mintegy látva magát odább s túlélve munkáiban. Szép a művészet, jeles, bájoló; de eredményeivel hasonlítva mi és mekkora a természet, minő roppant művek keletkeznek titkos műhelyeiből! Víz-özön, tűzhányó hegyek, földingások munkásai. Hegyeket zúz, völgyeket tölt, barlangokat váj, s bármit tesz, legkisebb művei kicsinységekben nagyok, csodás voltok miatt; s a legnagyobbak, ha fegyverkezett szem tekinti azokat legapróbb részleteikben, elérhetlen finomságúak. Egy angol tű nagyítóüvegen át nézve, durva, egyenetlen vasdarab; a méhnek fulánkja milliomszor nagyítva, síma s görötlen, mint a gyöngyház.

Szóval: az emberi kéz munkálatainak szépsége csalódás, a természetéinek valóság. Művei kevélyé teszik az embert, a természetéi megszegyenítik: itt a mérleg különbségek méltánylására.

Hegyek ormain szabadabban lehel a tágult kebel, szárnyakra vágy, s a szem bűvös tükrébe egy világot fogad fel, alatta terjed a vidék s a magasban oly nagy-nak hiszi magát a kis ember! A tenger síkján, ha rubinkoronával emelkedik a királyi nap, vagy violaszín fellegek közt hanyatlik vízsírijába, végig csil-

logva, hosszú fénylő vonalban, a zöld elem hánykódó zománcán: a kebel elfogódik, mintegy elszigetelve a lakott földtől, s ellépetve azok köréből, kikhez szív-vágyai olvasztják ezer lánccal s érzéssel; minden tartalékja önmaga! A ház, mely hullámokon nyargal vele, önkészítménye; a tű, mely rögtét vezérli, öntalálmánya; s a cél, melyre törekszik, önidézetű.

De a barlangok sötét odvában, a mély hegytüdőkben, körülbámulva roppant függőleges sziklaszeletektől, körüllehelve a mély sötétség avától: különös, mondhatlan báj varázsolja le az embert; elfogódás, vallási gerjedelmek emelkednek, tűnnek s jelennek. A pokol torkaiban a lélek mennyről gondolkozik s láthatatlan szárnyakkal emelkedik ördögi tanyáról Istenhez föl, azon örök szellemhez, ki mindezt teremté s műveiben önmagát teremti, idézi, állítja elő, elragadván s érzékenyítvén az embernek lelkét, felszívja magához a földit s leszivárogtatja az égit a földhöz.

Erdélynek egyik legszebb barlangja messze a havasföldi szélektől a vulkáni szoros közelében van, s jelenben neve Csetátye Boli, ami magyarul Boli várát teszi, s egy Boli nevű pórtól veszi nevezetét, ki itt egyedül több hétig védé magát száguldó törökök s tatárok ellen.

Hegyes, egyenetlen sziklahegy, majdnem meztelen hever, virító zöld fatömegekkel borzadózó halmok közt, mintegy biztos helyzetében kevélyen éghez tekintve föl. A nagy útról kanyargó ösvény vezet a hegy tulsó oldalához, hol feketén, avúlt torokkal tátong a Boli barlangjának sötét nyílása. Néhány lépéssel beljebb hirtelen kiöblül, magasan dagadva fel, óriási egyházként mutatkozik a vándor előtt: kiálló sziklaormain két oldalról természetes karzat vonul magasan, számtalan üreggel. A tág öböl éjféli végein zuhogva csattog kövecseken keresztül egy hegyi folyam: szélessége, több ölnyi mélysége ritka helyt kevesebb könyöknyinél. A barlang keblében ásott utat magának a jéghideg folyam sötétzöld habjaival, s meredek falait nyaldosva hajlong bús morajjal jobbra kanyarodva a sziklák alatt, s medrével

utat képezve a hegyeken keresztül, vagy barlangit, vagy ahol födetlen, az ég azurjától kárpitaltat.

Azon időben, melyben a jelen történet fonalát fel-fogtuk, a barlang élénk képet bájol előnkbe; magasan, füstgomolytól fátyolozva, tűz lobog annak hűségében, nagy hasábokon átrecsegve; oldalaiban hosszú sorban lovak rágódnak eleikbe halmozott zöld fűvön, nyerítve s tobogva; a tűzhöz közel, lombokra terített farkasbőrökön hever hordócskára könyökölve egy meglepő tekintetű férfiú; amennyire ezen helyzetben kivehetjük, teste zömök s ideges, arca komoly; magasan költ homlokán kevés hajszálak tengenek, nyíltan hagyva fejének egész felső részét; kora mintegy hatvan évre mutat; fejének alsó részét sűrű, sötétvörös haj fedezi, tömött csigákban lapúlva nyakához; homlokának felső része síma és hófehér, mint azoké, kik azt többnyire földve tartják, közel a szemöld íveihez azonban, tetszhető redősor mutatkozik, keresztülmetszve két mélyebbtől, melyek szemöldei közt vonulnak fölfelé, s indulatos hevességre mutatnak. Vékony, magas, végefelé hirtelen legörbülő orra, tekintetének némi sajátságot ad, melyet kihólyagzó, igen világos, nagy kék szemei még növelnek; finom ajkai széles szájának félig nyitva állanak s hosszú hófehér fogsort tüntetnek elő, erőre s épségre mutatva; állát sűrű veres bajusz és szakáll fűdi. Öltözete egyszerű, nyitott barna zekéből áll, mely alól szétnyílt inge fehérlik, szőrös, naptól sült mellét kitüntetve; szárait bőrnadrág, folyja körül, évek szennyével fénylő, s lábain durva tág csizma van.

Nem messze a férfiútól, kinek némi felsőségi tekintete látszaték lenni a többiek közt, a tűz körül festői csomókban állanak magas, napsütötte képtű emberek, vagy nehéz vasfonalinglekben, vagy hófehér farkaskacagányokban, súlyos fegyverekkel s azok nélkül; tovább az itt-ott halomzó romokon ülnek néhányan komoly arccal s élénk kézmozdulatokkal; egy-két lapos követ, vagy üres hordót, melynek feneke fölfelé van fordítva, könyöklenek vagy térdelnek körül, mások, harsány szóváltás és kacaj közt, kockákkal

üzve unalmokat. Ezen elcsomózott embertömegek közt szállonganak egyesek föl-le a tűz s lovak körül.

Az egész arc- és alakvegyületen némi durva erőszelleme lehelt, s a sajátságos csoportozatok körül a máglya sötétpiros lobogványa ömleszté kétes habozó fényét, óriási rémekként nyujtva fel a barlangnak szirtoldalain sötét árnyait a bennlevőknek. A jelenet nagyszerűen regényes volt.

Körültekintve e vészjósító tarka tömeg közt az ember, őket tolvajoknak vagy hadfiaknak vélné.

Különösen szembetűnt két csinos férfiú, mind arcuknak fehérsége, mind öltözetüknek finomsága által. Tagjaikon sötétszínű, térden fölül érő dolmányok voltak, vert aranyozott s kövekkel terhelt széles boglárokkal, melyek kapocs gyanánt szoríták azokat össze; oldalaiikon drága kardok csüngöttek, s egész tekintetök arra mutatott, hogy nem rég vannak e vad sereg közt. — Keresztbefont karokkal nyugton, sőt szinte vidáman álltak a tűz mellett egymással beszélgetve s keveset figyelve a többiekre.

— Boldizsár! — mondá az idősb, mintegy negyven éves férfiú, kerek, piros, egészséges kinézésű arccal s ideges tagokkal, — kinek kezére jutnak a szép Cseszeliczki-jóságok?

— Ki tudja, — felel a fiatalabb egykedvűleg a másikhoz fordulva, hogy a máglyának lángja egészen láttatá szép fiatal jelentő arcát, tűzzel teljes kék szemével — valami sehonnainak az olasz földről, Béla bátyám! mint a Lónyai-birtok nagy része.

A két beszélő valóban Cseszeliczki Boldizsár, előkelő, igen eszes fiatalember és Lónyai Béla voltak. Az első eszéről, az utóbbi vitézségéről ismeretes férfiú, kinek megkegyelmezett ugyan a fejedelem: de jószágait elszedé, s Lónyait száműzé.

Sólyomnak nevezték Cseszeliczkit gyorsaságáról, Csatárnak Lónyait hadi híréért.

E seregben mindenkinek álneve volt.

Sólyom hallgatott kis ideig. — Ej, bátyám! — mond, ki tudja, mit hoz a jövő. Míg jókedv s erő van, addig két ily férfiú keresztülúszhat az élet hullámain!

— Igaz! — felelt Csatár végigvonva kezét szép hosszú szakállán, — míg bő vagyunkban ültünk, csatát és bajt óhajtánk; most benne vagyunk. Búsúljon aki akar és tud, én nem!

— Soká kalandoz Villám, — szól a farkasbőrökön ülő férfiú, Csatárhoz fordulva, — aligha nem szúrt le egy pár tatárt útjában; csak baja ne lenne.

— Ne féltsd, Markó, — vigasztalá Csatár, — a tüzről pattant leányt; ez is jobban illenék férfiúnak mint hölgynek. A minap két kóborló tatár vette üzőbe; de alig vette észre szándékukat, azonnal visszafordult. Úgysegéljen, nem bánta volna a két tatár, ha ment volna; egyik otthagya fogát, a másik jó nefelejtset vitt magával.

— De Villám is jó ütletet kapott kopjanyéllel, — szól közbe Sólyom, közelebb lépve, — szekéren vontuk a barlangba. Most is látszik a nehéz keréknek vágása a patakban.

Aki Csetátye Boliban járt, e kerékvágást mai napig is láthatja; talán azóta sem járt több szekér arra.

— Igaz! — viszonzá Markó — de esküt is tőn, hogy idehossa fejét a tatárnak, aki akkor megszabadult.

— Ej! — mond nevetve egy zömök férfiú, közel Markóhoz kopjára támaszkodva, — ki is lehet azt szemelni a sok közül! meglakol az első érette, kit talál.

Tompa kürtrivalás hangzott be a barlangba, szászszorozva az öblökbe vonult visszhangtól. A férfiak azonnal fölugrottak s fegyvereikhez nyúltak, a barlang nyílásához vonulva, melynek sötét torkán ugratott egy komolytekintetű lovag be. Öltözetének keresztlen egyszerűsége, kék dolmány s egy körülé kanyarított medve-kacagány őt az ittlevők egyikének jelelé. Mintegy harmincöt évű lehetett, arca szabályos, hideg, komoly, de jelentő volt; a szenvedély kora redőket szántott homlokára, mely ritkás hajjal nyúlt fel magasra.

— Halló, Dandár! — kiált rá a vezér visszatérve a tűzhöz, — nem vártalak ily jókor! Mi a hír Kolozsvártt? Látom, jól megszalasztád a Karvalyt, szakad

a tajték róla. — Ezzel újra leheveredett a farkasbőrökre.

— Jól jöttem, — felelt a megszólított, leszállva lováról. — Vezessétek, de csak itt a barlangban; kívül nem tiszta a lég; tarfókat láttam a sűrűben bolyongani, s mint bagolynak, csillogtak szemeik a rengetegből felém!

— Úgy szerencséről szólhatsz, — jegyzé meg Sólyom, közelebb lépve, hozzá — hogy bántatlanul hagytak.

— Messze láttad-e őket ide? — kérde Markó nyugodtan.

— Mintegy két óráyra, — felelt Dandár, közeledve a tűzhöz. — Aligha valami tervök nincs! Mert bár észrevettek, nem bújtak ki a sűrűből, s még kopját sem vetettek felém.

— Kevesen lehetnek, — mond egykedvűleg a vezér, — ez az oka.

— Én is azt hiszem, mert csak megzaklattak volna; bár a Karvalyomnak egy sem háгна nyomába.

— Hányan mentek el innen Törővel, Botos?

— Nyolcan, — felelt a zömök férfiú, aki az előbb szólalt meg.

— Mindenesetre, — folytatá Markó, — készen állunk. Bár Villám volna már itthon!

— Villámot nem féltém, — szól közbe Botos, — száznak is túljár az eszén!

— Ül ide, Dandár! — szól Markó az újon jötthez fordulva, — a tűz mellé, s ti is közeledjete! Itt a kulacs! tudom szomjas vagy, vad toborzó, igyál s szólj!

Dandár jót húzott a kulacsból, a leheveredett, végignyujtva ideges tagjait a bozontos farkasbőrökön.

Az egész csoport a tűz köré tódult, szemeik figyelemmel voltak Dandárra szegezve.

— Tudjátok-e, — kezdé ez — mi a legújabb hír? Déván hallottam, Szalánczy Lászlót tulajdon kastélyában, Branyicskán, a fejedelem emberei összevagdalták.

— Mióta a törökkel bomlik a frigy, keveset gondol

a fejedelem az okos követtel.⁴ — S hát a fejedelem? — kérde Markó.

— Ő készül, — felelt Dandár. — A törökkel, mint mondják, egészen felbomlott a béke.

— Úgy gyűlni fog dolgunk! — kiálta fel Markó. — Gondoltam én azt előre, mihelyt a Boldizsár és Kovácsóczy kivégeztetésüket Szamosújváron hallottam; s a Kendi Ferencét s Bornemisza Jánosét Gyaluban.

— Nem jó hírt hozok nektek sem, Sólyom és Csatár!

— Mi rosszat hozhatnál? — mond nevetve Csatár — míg kardom lóg oldalamon, s szívem nem ficamlik ki helyéből, nincs baj!

— Míg bor s szép hölgyek vannak, — folytatá Sólyom, — min aggódnánk? mi túl vagyunk úgylis már mindenem.

— Jóságaitokat elosztotta a fejedelem, s te — Csatár — számúzve vagy Magyarországra!

— Oda közel vagyok, s mehetek ma, — felel Csatár, Markó felé fordulva kérdő tekintettel.

— Jó helyt vagy itt! — nyugtatá meg Markó, s képén azon önbizalom tűnt fel, mely neki sajátja volt. — A határok királya vagyok, — folytatá felállva, s büszkén tekintve maga körül Deli Markó. — Ha jó dolga van Zsigmondnak, nem fog újjat húzni velem! . . . Itt Sólyom! ezt hozták a napokban Kornis Gáspártól. — Ezzel egy tekercest nyújta Sólyomnak.

Sólyom a tűzhöz hajolva, végigfutotta a sorokat.

— Hm! — mond, — a fejedelem jókor gondoskodik magáról; Mihály s Razván vajdákkal már kezét fogott, s a szélek óriásának tesz most ígéretet. No, — folytatá vígan, — szép birtokom, kincseim, pénzem, minden — oda! a fejedelem vette el; ő tudja miért; de mégis, — mond kirántva kardját s lobogó arccal körültekintve: Éljen Erdély! éljen a Batori István rokona! Én Erdély mellett állok, míg szívem dobog, míg karom feszül: s ki úgy érez, mint én, rántsa ki kardját!

S a kardok csörtetve zajgának ki sok hüvelyből s a barlang odvai rivalák vissza: «Éljen Erdély!»

Markó komolyan tekintett maga körül. — Éljen Erdély! — ismétlé nyugodt hangon; — de ne hirtelenkedjünk! A török hatalmas. Jó lesz öt darabig kétségben tartani aziránt, melyik párt legyen az, melyben állni szándékozunk; amit úgylis — folytatá kevélyen — én fogok elhatározni!

— Emlékeztetek — szól Csatár — ígéretedre; én Erdély ellen kardot nem rántok soha.

— Én sem, én sem; — mond Sólyom és Botos egyszerre.

— Mi sem! — zúg még néhány szózat a tágas öbölben.

— Legrégibb baj- és hadtársad vagyok Markó! — kiált fel Dandár. — Nekem senkim sincs a világon! atyai házam a te sereged, világom a baj, s a csata! Én követlek, merre s hová akarod!

— Tudom, — felelt Markó komolyan, — mi köt le hozzám, vad kopjaveető! mennyire s meddig számolhatok reád; — s egy gúnymosoly vonult el ajkai körül. — Ti pedig zajgók! tudjátok, hogy csak annyit kívánok tőletek, amennyire köteleztétek magatokat. Ez így szokás nálam! — Most csend legyen! — szól mély hangon, s mint villámcsapás után, néma csend lőn.

Újra letelepedének a tűz mellé.

— S mi egyéb hírt hozasz, Dandár? — kérdé tovább Markó.

— A fejedelem házasodni fog; mondják, styriai Károly leányát várja.

— Hogyan? — jegyzé meg Markó fél mosollyal, — hiszen Jósika Istvánt nem rég küldé Olaszországba hasonló célból.

— Igen, — felelt Dandár, — de míg ő visszatér, a szép Cristiernát hozzák Kolozsvárra. A fejedelem, mint hallatszík, álruhában elébe ment, egyjével olasz bohócai közül. A készülétek szerfelett nagyok; Bognernek,⁵ mondják, amennyi kék és sárga szövete volt, mind megvette a város; s még Szebenből is hoztak a sorompók behúzására.

— S mire a sorompók? — kérdé Sólyom.

— Lovagi játékokra, melyekben több lengyel s német úr vesz részt.

— Karddal? — kérdé Csatár, — úgy megugratják a lengyel urakat.

— Hosszú dsidákkal, németesen! — felelt Dandár, — a német hercegi hölgy tiszteletére, s talán kelevézzel is, ha arra kerül; úgy a lengyeleket ne féltsd!

— A német dsidaviadalt — jegyzé meg Sólyom — gyűlölöm; többnyire testi erő határoz benne, nem ügyesség és bátorság. Én a kardot kedvelem. De mégis szeretnék egy párt a homokba dönteni a vendéгурakból. — Ördögöt! mégis bosszús, hogy ebből ki kell maradnunk!

— Mit gondolsz, — kérdé Csatár, Sólyomhoz fordulva — vinni fog-e Abafi?

— Oh, — felel ez — nincs kétség benne! s ha igen, — győzni. Az ily viadal éppen neki való; ő ketőt is leterít egyszerre!

— Aligha vehet részt benne! — szól Dandár nehezen rejtett buzgósággal.

— Talán száműzték őtet is? — vág közbe Sólyom, úgy hozzánk kerül, fogadom.

— Azt nem hiszem, — mond Dandár, s arca szinte kékké sötétült — nem is közünkbe való! Poharak és lágyszívű hölgyek közt helye, nem a barlangok arszlánjának körében! Egyébiránt is, — folytatá redőkbe vonva homlokát, — hatalmas ellensége lehet. Ekkor elbeszélte Abafinak megtámadtatását a kolozsvári piacon.

— Bucella, mondják — szólt Markó — titkos ellensége s a fejedelmet bújtatja.

— Ha ez igaz, — mond Botos — jó lesz, ha jókor gondoskodik magáról; csak azon bámulok, hogy a fejedelem oly titkon járat nyomába; másokkal rövidebben bánt.

— Annak tudnám én okát, — felel Dandár, nem egészen habozás nélkül, melyet azonban lehetőségig el akart titkolni. — Mikoláékkal nem akar újjat húzni Bátori. Abafi közel rokon a házhoz! de ez sem fogja őt megmenteni, — folytatá összeszorítva ajkait.

— Ha darabig kikerüli a fejedelem haragját, — jegyzé meg Sólyom — minden el lesz feledve ; ismerem én Bátori Zsigmondot.

Amíg így beszélgettek a barlangnak sötét hadfiai, két lövés hallatszék külről. Újra fölugrottak mindnyájan azon készséggel, mely gyakori váratlan esetekre mindig éber lényeket jelel.

— Ez tatár vagy Villám! — mond Deli Markó, körültekintve a félkörbe szorúlt hős tömegre.

— Villám! mondom én, — szólt mély hangon Dandár, s valami nyugtalanság tűnt fel egész alakján.

— Villám vagy tatár, — felelt Markó nyugton — nem más.
